

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 338.242.4(422)
ХОДЖАЯН А.О.
БАРОН І.Г.

Індикатори економічної безпеки держави: обґрунтування пріоритетності екзогенних детермінант

Предмет дослідження – індикатори економічної безпеки держави.

Метою написання **статті** є розробка методичного підходу до визначення індикаторів економічної безпеки держави в умовах деструктивного впливу екзогенних детермінант.

Методологія проведення роботи – метод системно-структурного аналізу (при визначенні сфер національної безпеки, функціональних складових та аспектів забезпечення економічної безпеки держави); методи аналізу та синтезу (при обґрунтуванні індикаторів економічної безпеки держави у контексті визнання впливу екзогенних детермінант).

Результати роботи – визначено як пріоритети забезпечення економічної безпеки держави подолання деструктивного впливу екзогенних детермінант та використання можливостей, які вони створюють для економічного розвитку держави. Обґрунтовано необхідність розвитку методології оцінювання економічної безпеки України у напрямі розробки методичних підходів, які дозволяють надати ґрунтовну оцінку актуальним детермінантам економічної безпеки через систему адекватних індикаторів. Запропоновано методичний підхід до визначення індикаторів економічної безпеки держави, який базується на виокремленні у структурі економічної безпеки держави функціональних складових та аспектів забезпечення. До функціональних складових економічної безпеки держави віднесено: виробничу, енергетичну, фінансову, сировинно-ресурсну, зовнішньоторговельну, продовольчу, інвестиційну та інноваційну. В якості аспектів забезпечення економічної безпеки держави виокремлено соціальний, демографічний, екологічний, інноваційний, військово-економічний, науково-технічний та глобалізаційний аспекти. Визначено індикатори оцінювання елементів структури економічної безпеки держави, максимально приймаючи до уваги взаємозв'язок значень та динаміки індикаторів з впливом екзогенних факторів. Доведено особливу значущість глобалізації для забезпечення економічної безпеки держави через: зростання конкурентоспроможності держави за рахунок її ефективної участі у міжнародних коопераційних процесах (конструктивний вплив) та дестабілізацію національної економіки через послаблення національного суверенітету (деструктивний вплив).

Галузь застосування результатів. Економічна галузь: управління національною економікою, макроекономіка, економічна теорія.

Висновки – формування системи індикаторів економічної безпеки держави створює підстави для оцінки рівня економічної безпеки України та розробки рекомендації щодо її зміцнення з метою мінімізації деструктивного впливу екзогенних детермінант та максимального використання конструктивного впливу на національну економіку.

Ключові слова: економічна безпека держави, національна безпека, глобалізація, екзогенна детермінанта, конструктивний вплив, деструктивний вплив, індикатор.

ХОДЖАЯН А.А.
БАРОН І.Г.

Индикаторы экономической безопасности государства: обоснование приоритетности экзогенных детерминант

Предмет исследования – индикаторы экономической безопасности государства.

Целью написания **статьи** является разработка методического подхода к определению индикаторов экономической безопасности государства в условиях деструктивного воздействия экзогенных детерминант.

Методология проведения работы – метод системно–структурного анализа (при определении сфер национальной безопасности, функциональных составляющих и аспектов обеспечения экономической безопасности государства); методы анализа и синтеза (при обосновании индикаторов экономической безопасности государства в контексте признания влияния экзогенных детерминант).

Результаты работы – определены как приоритеты обеспечения экономической безопасности государства преодоление деструктивного влияния экзогенных детерминант и использование возможностей, которые они создают для экономического развития страны. Обоснована необходимость развития методологии оценки экономической безопасности Украины в направлении разработки методических подходов, которые позволяют предоставить оценку актуальным детерминантам экономической безопасности посредством системы адекватных индикаторов. Предложен методический подход к определению индикаторов экономической безопасности государства, основанный на выделении в структуре экономической безопасности государства функциональных составляющих и аспектов обеспечения. К функциональным составляющим экономической безопасности государства отнесены: производственная, энергетическая, финансовая, ресурсно–сырьевая, внешнеторговая, продовольственная, инвестиционная и инновационная. В качестве аспектов обеспечения экономической безопасности государства выделено социальный, демографический, экологический, инновационный, военно–экономический, научно–технический и глобализационный аспекты. Определены индикаторы оценивания элементов структуры экономической безопасности государства, максимально принимая во внимание взаимосвязь значений и динамики индикаторов с влиянием экзогенных факторов. Доказано, что особую значимость для Украины приобретает учет влияния глобализации, который может привести как к росту конкурентоспособности страны за счет ее эффективного участия в международных кооперационных процессах (конструктивное влияние), так и дестабилизации национальной экономики из–за ослабления национального суверенитета (деструктивное влияние).

Область применения результатов. Экономическая отрасль: управление национальной экономикой, макроэкономика, экономическая теория.

Выводы – формирование системы индикаторов экономической безопасности государства создает основания для оценки уровня экономической безопасности Украины и разработки рекомендаций по ее укреплению в целях минимизации деструктивного влияния экзогенных детерминант и максимального использования конструктивного влияния на национальную экономику.

Ключевые слова: экономическая безопасность государства, национальная безопасность, глобализация, экзогенная детерминанта, конструктивное влияние, деструктивное влияние, индикатор.

Indicators of economic security in the context of recognizing the priority of exogenous determinants

The subject of the study – indicators of the economic security of the state.

The purpose of the article is to develop methodological approaches to the definition of indicators of the economic security of the state in the context of the destructive impact of exogenous determinants.

Research methodology – method of systemic and structural analysis (when determining the spheres of national security, functional components and aspects of ensuring the economic security of the state); methods of analysis and synthesis (when substantiating indicators of the economic security of the state in the context of recognizing the influence of exogenous determinants).

Results. The overcoming a destructive influence of exogenous determinants and using the opportunities that they create for the economic development of the country are defined as priorities for ensuring the economic security of the state. The necessity of developing a methodology for assessing the economic security of Ukraine in the direction of developing methodological approaches that allow providing an assessment of the actual determinants of economic security through a system of adequate indicators is substantiated. A methodological approach to the definition of indicators of the economic security of the state is proposed, based on the allocation of functional components and aspects of security in the structure of the economic security of the state. The functional components of the economic security of the state include: production, energy, financial, resource and raw materials, foreign trade, food, investment and innovation. Social, demographic, environmental, innovation, military–economic, scientific–technical and globalization aspects are highlighted as aspects of ensuring the economic security of the state. The indicators for assessing the elements of the structure of the economic security of the state are determined, taking into account the relationship of the values and dynamics of indicators with the influence of exogenous factors. It has been proved that taking into account the influence of globalization, which can lead both to an increase in the country's competitiveness due to its effective participation in international cooperation processes (constructive influence), and to the destabilization of the national economy due to the weakening of national sovereignty (destructive influence), is of particular importance for Ukraine.

Application of results. Economic sector: management of national economy, macroeconomics, economic theory.

Conclusions. The formation of a system of indicators of the economic security of the state creates grounds for assessing the level of economic security of Ukraine and developing recommendations for its strengthening in order to minimize the destructive influence of exogenous determinants and maximize the use of constructive influence on the national economy.

Keywords: economic security of the state, national security, globalization, exogenous determinant, constructive influence, destructive influence, indicator.

Постановка проблеми. Динамічний розвиток світової економічної системи відбувається в умовах посилення впливу глобалізаційних чинників, що має безумовні позитивні наслідки для оновлення та стабілізації структури національних економік за рахунок активізації розвитку продуктивних сил та прискорення науково–технічного прогресу. Водночас, зіткнення національних економічних інтересів в умовах глобалізаційних викликів чинить деструктивний вплив на економічну безпеку країн з транзитивною економікою, можливості яких конкурувати на світових рин-

ках з транснаціональним капіталом виявляються досить обмеженими. За таких умов пріоритетами політики забезпечення економічної безпеки України має стати як подолання деструктивного впливу екзогенних детермінант, так й використання можливостей, які створюються у внутрішньому та зовнішньому середовищі країни для упередження загроз економічній безпеці держави. Вирішення цих завдань потребує розвитку методології оцінювання економічної безпеки України у напрямі розробки методичних підходів, які дозволяють надати ґрунтовну оцінку сучас-

ним детермінантам економічної безпеки держави через систему адекватних індикаторів.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблематика реагування національної економіки на деструктивний вплив широкого кола внутрішніх та зовнішніх загроз на різних етапах розвитку України досліджувалася в працях таких вітчизняних вчених, як О. Баженова [1], В. Геєць [2], Б. Губський [3], О. Власюк [4], О. Маслій [5], О. З. Варналій [6], О. Скорук [7], А. Сухоруків [8], Ю. Харазішвілі [9] та ін. Попри існування різних підходів до розуміння стимуляторів та дестимуляторів економічної безпеки, науковці погоджуються з тезою, що економічна безпека є запорукою стабільності національної економіки держави та збереження її національного суверенітету. Вплив глобалізаційних процесів на економічну безпеку України було наочно продемонстровано під час світової фінансової кризи 2007–2010 років [10, 11]. Наразі об'єктивні трансформації у суспільно-політичному житті України та активізація зовнішніх військово-політичних загроз зумовлюють виникнення нових екзогенних актуалітетів забезпечення економічної безпеки держави. Останні мають бути враховані при оцінці поточного рівня економічної безпеки і напрямів зміцнення та конституюватись у розробленні оптимальної моделі зовнішньоекономічних зв'язків України, яка б відповідала національним інтересам розвитку [12].

Метою дослідження є розробка методичного підходу до визначення індикаторів економічної безпеки держави в умовах деструктивного впливу екзогенних детермінант.

Виклад основного матеріалу. Згідно з викладеними автором у статті [13] результатами, при оцінюванні рівня економічної безпеки держави пропонується орієнтуватися на її функціональні складові (виробнича, енергетична, фінансова, силовинно-ресурсна, зовнішньоторговельна, продовольча, інвестиційно-інноваційна), та аспекти забезпечення (демографічний, соціальний, науково-технічний, екологічний, воєнно-економічний, глобалізаційний). Нагадаємо, що до функціональних складових пропонується відносити такі елементи, що характеризують суто економічні процеси та явища, а до аспектів – такі, що пов'язані із забезпеченням економічної безпеки в суміжних з економічними процесами сферами життєдіяльності суспільства та розвитку держави. Згідно з запропонованим підходом до виокремлення в структурі економічної безпеки функціональних складових та аспектів забезпечення, визначимо індикатори їх оцінювання, максимально приймаючи до уваги взаємозв'язок значень та динаміки індикаторів з впливом екзогенних детермінант (результати систематизовано в табл. 1).

Виробнича складова економічної безпеки держави. Виробнича безпека визначається як стан виробничої сфери країни, за якого забезпечується максимально ефективно використання наявних виробничих потужностей у країні, їх модернізація та розширене відтворення, зростання рівня інноваційності виробництва та підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки [14]. В умовах глобалізації світових галузевих ринків передумовою забезпечення виробничої безпеки держави слід вважати прогресивність стану промисловості, який визначається питомою вагою валової доданої вартості (ВДВ) обробної промисловості у загальному обсязі валової доданої вартості промисловості. Динаміка цього показника дозволяє оцінити перспективи вітчизняного промислового сектору на міжнародних ринках в умовах загострення галузевої конкуренції та стрімкого зростання технологічності світового виробництва.

Енергетична складова економічної безпеки держави. Розвиток національної економіки тісно пов'язаний з достатнім та доступним енергозабезпеченням, що зумовлює виокремлення у структурі економічної безпеки держави такої функціональної складової, як енергетична безпека. У загальному випадку, енергетична безпека визначається як стан економіки, який характеризується можливістю стабільно, ефективно та на екологічно прийнятному рівні задовольняти потреби економіки у паливно-енергетичних ресурсах [15, с. 54]. На наш погляд, основним джерелом зовнішніх загроз для національного економічного суверенітету у контексті забезпечення енергетичної безпеки держави є надмірна залежність національної економіки від імпорту електроенергії та відсутність його диверсифікації. Належність України до енергодефіцитних держав обумовлює доцільність вибору в якості ключового індикатора енергетичної безпеки держави рівня її енергозалежності, тобто частки імпорту у споживанні паливно-енергетичних ресурсів.

Фінансова складова економічної безпеки держави. З огляду на визнання пріоритету впливу

Таблиця 1. Індикатори економічної безпеки держави у контексті визнання пріоритетності екзогенних детермінант

Елементи економічної безпеки	Одиниця виміру	Індикатор
Функціональні складові		
Виробнича	%	Питома вага валової доданої вартості обробної промисловості у загальному обсязі валової доданої вартості промисловості
Енергетична	%	Частка імпорту у споживанні паливно–енергетичних ресурсів (рівень енергозалежності)
Фінансова	гр. од.	Валовий (державний та недержавний) зовнішній борг
Сировинно–ресурсна	%	Частка експорту сировини і напівфабрикатів у загальній структурі експорту
Зовнішньоторговельна	Нормована величина в діапазоні [0–1]	Коефіцієнт покриття імпорту експортом
Продовольча	%	Частка товарів АПК та харчової промисловості у загальній структурі імпорту
Інвестиційна	%	Питома вага коштів іноземних інвесторів у загальному обсязі інвестицій в основний капітал
Інноваційна	%	Частка наукоємної продукції у загальній структурі експорту
Аспекти забезпечення		
Демографічний	Нормована величина в діапазоні [0–1]	Коефіцієнт депопуляції (коефіцієнт життєвості По–кровського)
Соціальний	Нормована величина в діапазоні [0–1]	Індекс людського розвитку
Науково–технічний	%	Частка підприємств, що впроваджують інновації, в загальній кількості промислових підприємств
Екологічний	1000 т / рік	Обсяг викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел
Воєнно–економічний	гр. од.	Витрати на фінансування потреб національної оборони держави
Глобалізаційний	Нормована величина в діапазоні [0–100]	Індекс глобалізації KOF

Джерело: авторська розробка

на економічну безпеку України екзогенних детермінант, в якості індикатора фінансової складової економічної безпеки пропонується обрати показник, що характеризує боргове навантаження держави. В умовах сучасної глобальної фінансово–економічної кризи створення та впровадження ефективних механізмів боргової політики має розглядатися як один із пріоритетів забезпечення економічної безпеки держави. Особливої значущості вирішення цього завдання набуває для України з огляду на критичну залежність національної економіки від зовнішніх за–позичень. Традиційними індикаторами боргової безпеки держави, її індикаторами є: відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, рівень зовнішньої заборгованості на одну особу, обслуговування боргу державного сектора до експорту, середній строк погашення тощо. На

наш погляд, адекватним індикатором боргової залежності національної економіки, слід визна–ти валовий зовнішній борг держави, який вклю–чає в себе як державний зовнішній борг (уряду та Національного банку), так й недержавний (бан–ків, національних та акціонерних компаній тощо).

Сировинно–ресурсна складова економічної безпеки держави. Розвиток державної економі–ки безпосередньо залежить від рівня її забезпе–ченості сировинними ресурсами. Попри потуж–ний ресурсний потенціал, не можна не відмітити неефективне використання Україною можливо–стей інтенсивного зростання в сировинно орієн–тованих секторах економіки. Низькоякісний ха–рактер експорту держави створює прямі загрози її економічній безпеці та нівелює можливості ре–алізації конкурентних переваг на основі випуску технологічної продукції. Тому в якості індикатора

рівня сировинно–ресурсної складової економічної безпеки пропонується обрати частку продукції обробної промисловості у загальній структурі експорту держави. Висока питома вага експорту продукції обробної промисловості свідчатиме про високі загрози для національної економіки в результаті сировинної спеціалізації держави, що відповідає «нижчій лізі» світових експортерів.

Зовнішньоторговельна складова економічної безпеки держави. З огляду на посилення тенденцій економічного націоналізму, свобода торгівлі у сучасному світі має досить умовний характер, а використання державами–торговельними партнерами протекціоністських тарифних й нетарифних обмежень з метою захисту національних товаровиробників від іноземної конкуренції є невід’ємною ознакою міждержавного співробітництва. З точки зору забезпечення економічної безпеки держави, структура її зовнішньої торгівлі має сприяти захисту національних економічних інтересів та мінімуванню загроз у сфері зовнішньоторговельного співробітництва. Типовими джерелами таких загроз є сировинна орієнтація експорту та його нерациональна регіональна структура, значне перевищення імпорту над експортом, високий рівень торговельних бар’єрів, надмірна відкритість національної економіки тощо. На наш погляд, основною загрозою зовнішньоторговельній безпеці держави слід вважати значне перевищення імпорту над експортом, що обумовлює імпортозалежність економіки та створює ризик втрати національного суверенітету. Тому в якості ключового індикатора рівня зовнішньоторговельної безпеки держави пропонується обрати коефіцієнт покриття імпорту експортом, який розраховується як відношення обсягів експорту та імпорту. Окрім надання уявлення щодо рівня імпортозалежності національної економіки, вибір такого показника дозволить опосередковано оцінити рівень відкритості зовнішньої торгівлі держави, оскільки саме товари є об’єктом запровадження торговельних обмежень.

Продовольча складова економічної безпеки держави. Диференціація природно–кліматичних умов та належність до різних технологічних укладів зумовлюють існування та загострення проблеми продовольчої забезпеченості у світі, яка, за оцінками експертів, у 2050 році набуде ознак критичності. З точки зору протидії зовнішнім загрозам важливою умовою продовольчої безпеки країни є її самозабезпечення, тобто здатність задовольня-

ти потреби у продуктах харчування за рахунок вітчизняного виробництва. Зростання залежності від продовольчого імпорту є очевидним індикатором збільшення вразливості продовольчої безпеки держави, а також відповідає завданню виокремлення пріоритетних екзогенних загроз для економічної безпеки держави. Доцільність використання показника імпортозалежності є ще більш наочною при оцінюванні рівня продовольчої безпеки саме України, оскільки, маючи високий ресурсний потенціал, держава системно збільшує залежність від продовольчого імпорту, зокрема – товарів рослинного походження. Відповідно, в якості індикатора продовольчої складової економічної безпеки держави пропонується обрати такий індикатор, як частка продовольчих товарів, тобто товарів АПК та харчової промисловості у загальній структурі імпорту. Попри розуміння різного рівня імпортозалежності за окремими товарними групами та видами товарів, узагальнений індикатор надає можливість усередненої оцінки екзогенних загроз продовольчій безпеці України.

Інвестиційна складова економічної безпеки держави. Важливим чинником гарантування стабільного розвитку є забезпеченість економіки інвестиційними ресурсами, належний рівень яких дозволяє державі досягати структурних зрушень та сприяти розширеному відтворенню господарських процесів. У контексті аналізування зовнішніх загроз інвестиційній безпеці держави слід визнати ключовий вплив на її стан транснаціональних компаній. В умовах глобалізації саме транснаціональні компанії є ключовими суб’єктами переміщення капіталу з метою реалізації своїх власних цілей розвитку завдяки присутності на ринках країн–реципієнтів. Поточне значення та динаміка обсягів прямих іноземних інвестицій в економіку держави надає уявлення щодо її залежності від транснаціонального капіталу, та дозволяє робити висновки щодо можливості суб’єктів світового бізнесу впливати на національну економічну безпеку. І якщо з точки зору підтримки економічного розвитку держави великі обсяги та позитивна динаміка прямих іноземних інвестицій є беззаперечним позитивним індикатором, то у контексті забезпечення економічної безпеки приймаючої країни високий рівень її залежності від закордонного капіталу може виявитися джерелом деструктивного впливу у віддаленій перспективі. Для більш точної оцінки впливу прямих іноземних інвестицій на економічну безпеку

України пропонується використовувати такий показник, як питома вага коштів іноземних інвесторів (частка іноземних інвестицій) у загальному обсязі інвестицій в основний капітал. Саме інвестиції в основний капітал (капітальне будівництво, машини, обладнання, інструмент, інвентар, транспортні засоби та інші основні засоби) можуть розглядатися як рушійна сила забезпечення відтворення виробничого потенціалу будь-якої держави та індикатор зацікавленості представників транснаціонального капіталу у розвитку промислової системи приймаючої країни.

Інноваційна складова економічної безпеки держави. Підтримка конкурентоспроможності національної економічної системи в умовах світового домінування високотехнологічних укладів безпосередньо залежить від її здатності генерувати та впроваджувати інновації, тобто рівня забезпеченості власними інтелектуальними та технологічними ресурсами. Інноваційна складова економічної безпеки держави передбачає забезпечення сталого процесу створення, використання і поширення нових знань та технологій на основі використання науково-технологічного потенціалу країни. На наш погляд, адекватним показником оцінювання інноваційної конкурентоспроможності держави можна вважати частку експорту наукоємної продукції у загальній структурі експорту. До категорії наукоємної відноситься продукція товарних груп 28 «Продукти неорганічної хімії», 29 «Органічні хімічні сполуки», 30 «Фармацевтична продукція», 32 «Екстракти дубильні», 84 «Реактори, котли, машини, обладнання», 85 «Електричні машини та обладнання; відео- та аудіоапаратура», 87 «Засоби наземного транспорту», 88 «Літальні та космічні апарати», 90 «Прилади та апарати оптичні». Аналіз торгівлі наукоємною продукцією дозволить оцінити інноваційну складову економічної безпеки держави з точки зору можливості запровадження інноваційної моделі економічного розвитку та подолання імпортозалежності як зовнішнього фактору ризику.

Демографічний аспект економічної безпеки держави. Демографічна безпека – це стан захищеності держави, суспільства та ринку праці від демографічних загроз, який характеризує процеси відтворення населення за його основними структурними елементами. Демографічна безпека зазвичай вимірюється такими індикаторами, як народжуваність, смертність та природний приріст населення (на 1 000 осіб наявного на-

селення), тривалість життя, стан здоров'я населення та системи охорони здоров'я. Достатньо повним чином демографічну ситуацію в країні відбиває такий показник, як коефіцієнт депопуляції (коефіцієнт життєвості Покровського). Він засвідчує величину зменшення населення країни, при якому рівень народжуваності недостатній для компенсації рівня смертності, що є очевидною загрозою економічній безпеці держави у демографічній сфері з точки зору відтворення людського потенціалу держави. Коефіцієнт депопуляції розраховується як відношення чисельності народжених до чисельності померлих за ідентичний звітний період (рік).

Соціальний аспект економічної безпеки держави. У загальному випадку під соціальною безпекою держави розуміється такий стан розвитку держави, при якому забезпечується гідний і якісний рівень життя населення незалежно від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз. В якості індикатора соціального аспекту економічної безпеки держави пропонується використовувати Індекс людського розвитку (HDI, Human Development Index) [16]. Цей показник, що від 1990 р. оприлюднюється у щорічних звітах ООН, є комплексним індикатором очікуваної тривалості життя, грамотності, освіти та рівня життя, та свідчить про відставання держави від оптимальних характеристик за кожним з зазначених критеріїв (середня тривалість життя 85 років, повна грамотність населення та суцільне охоплення молоді навчанням, середньорічний дохід на душу населення 40 тис. дол. за паритетом купівельної спроможності). Інакше кажучи, індекс людського розвитку надає комплексне уявлення про дієвість урядової політики у соціальній сфері та може розглядатися як адекватний індикатор рівня відповідності соціального аспекту економічної безпеки держави світовим стандартам.

Науково-технічний аспект економічної безпеки держави. Світовий досвід має беззаперечні докази того, що рівень науково-технічного розвитку країни відіграє важливу роль як у забезпеченні її міжнародної конкурентоспроможності, так й рівні добробуту суспільства. За статистичними оцінками, прибуток від капіталовкладень у науково-технічну сферу становить 100–200%, а один долар, витрачений на науку, приносить від 4 до 7 доларів прибутку [17]. При цьому, чим більш імпортозалежною та сировинною є вітчизняна економіка, тим більш важливим є належ-

не фінансування фундаментальних та прикладних досліджень, які можуть сприяти зменшенню її залежності від інших суб'єктів світового господарства та, відповідно, зміцнити національну економічну безпеку. В якості індикатора безпеки стану науково-технічної сфери пропонується обрати такий показник, як частка підприємств, що впроваджують інновації, в загальній кількості промислових підприємств. В кінцевому підсумку, саме ступень практичного використання науково-технічних розробок є критерієм результативності наукової діяльності в державі, та прямо вказує на науково-технічний потенціал національної економіки та її здатність конкурувати як на міжнародних, так й на національному ринках.

Екологічний аспект економічної безпеки держави. Розвиток промисловості наносить суттєві збитки навколишньому середовищу як у глобальному вимірі, так й на рівні окремих держав. Для України проблематика екологічності має особливу значущість через сировинну спрямованість вітчизняної економіки, велику кількість забруднюючих виробництв, нераціональне використання сільськогосподарських угідь тощо. До екологічних показників, які рекомендовані БЕК ООН та виробляються органами державної статистики, відносяться: викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, внесення мінеральних та органічних добрив, утворення відходів за видами економічної діяльності та в домогосподарствах, загальне постачання первинної енергії тощо. На наш погляд, достатньою мірою стан навколишнього природного середовища держави відбиває такий показник, як обсяг викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел, 1000 т / рік.

Воєнно-економічний аспект економічної безпеки держави. Воєнно-економічна безпека є невід'ємною складовою національної безпеки будь-якої держави. У той час коли воєнна сила продовжує залишатися визначальним елементом здатності держави відстоювати свої національні інтереси, забезпечення необхідного рівня воєнної безпеки гарантує суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність держави від посягань із застосуванням воєнної сили, а економічна безпека є фундаментом національної безпеки. Саме за умови стійкого розвитку економіки можливе розв'язання усіх інших завдань забезпечення національної безпеки. На тлі загострен-

ня військової агресії з боку Російської Федерації на Сході та анексії Криму, а також приймаючи до уваги глобальну ескалацію напруги у міжнародних відносинах, особливої значущості оцінювання воєнно-економічного аспекту економічної безпеки набуває для України. Індикатором оцінювання стану воєнно-економічного аспекту пропонується обрати витрати на фінансування потреб національної оборони держави. Рівень цих витрат має бути достатнім для того, щоб забезпечити обороноздатність держави як її здатність до захисту в разі збройної агресії або збройного конфлікту.

Глобалізаційний аспект економічної безпеки держави. Об'єктивні глобалізаційні процеси є як передумовою виникнення та ескалації певних зовнішніх загроз для безпеки національної економічної системи, так й джерелом нових можливостей для її розвитку. Для слабких економічних систем вплив глобалізації має двобічний характер, оскільки може призвести як до зростання конкурентоспроможності держави за рахунок її залучення до міжнародного поділу праці (конструктивний вплив), так й дестабілізацію національної економіки через послаблення національного суверенітету (деструктивний вплив). В якості індикатора впливу глобалізації на економічну безпеку держави пропонується обрати значення KOF-індексу глобалізації Швейцарського економічного інституту [18], який вважається об'єктивним вимірником ступеня залученості країни до системи світового господарства. На доцільність використання KOF-індексу як індикатора глобалізації саме за сучасних умов світового економічного розвитку вказує, в тому числі, його структура, відповідно до якої у складі індексу виокремлюються субіндекси політичної, економічної та соціальної глобалізації, оцінені низкою показників. Зокрема, субіндекс соціальної глобалізації країни вимірюється такими показниками, як міжнародний туризм, міжнародна мобільність студентів та міграція (відповідно 21,2%, 20,4% та 16,6% ваги у складі субіндексу). В умовах світової пандемії, яка суттєво обмежила та практично звела до нуля такі й подібні характеристики ділової активності, встановлення їх динаміки дозволить оцінити вплив карантинних обмежень на економічну безпеку держави.

Висновки

При розробці методичного підходу до оцінки рівня національної економічної безпеки основним

завданням є обґрунтування її індикаторів на підставі традиційних підходів до оцінювання економічної безпеки держави, відповідно до об'єктивних тенденцій розвитку світового господарства, та з урахуванням актуальних трансформацій умов функціонування економіки України. З огляду на критичний вплив на економічну безпеку України екзогенних деструктивних детермінант, вибір індикаторів рівня економічної безпеки держави здійснено таким чином, щоб їх динаміка максимально відбивала вплив зовнішніх чинників та тенденції його трансформації. Формування системи індикаторів економічної безпеки держави створює підстави для оцінки рівня економічної безпеки України та розробки рекомендації щодо її зміцнення у контексті визнання деструктивного впливу екзогенних детермінант.

Список використаних джерел

1. Баженова О.В. Економіко-математичне моделювання економічної безпеки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.03.02 / О.В. Баженова. – Київ, 2005. – 24 с.
2. Концепція економічної безпеки України / Ін-т екон. прогнозування; кер. проекту В.М. Геєць. – К.: Логос, 1999. – 56 с.
3. Губський Б.В. Економічна безпека України : методологія виміру, стан і стратегія забезпечення [монографія] / Б.В. Губський. – К.: ДП «Укрархбудінформ», 2001. – 122 с.
4. Власюк О.В. Ризики і загрози економічній безпеці України у 2015–2016 рр. та механізми їх мінімізації / О.В. Власюк, Я.Б. Базиліук, С.В. Давиденко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/ruzuku_zagrozu1-bab4e.pdf
5. Маслій О.А. Оцінювання впливу загроз на рівень економічної безпеки національної економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.03 / О.А. Маслій. – Полтава, 2015. – 22 с.
6. Варналій З.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : монографія / З.С. Варналій, Д.Д. Буркальцева, О.С. Саєнко. – К.: Знання України, 2011. – 299 с.
7. Скорук О.В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення / О.В. Сухорук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – Вип. 6. Ч. III. – С. 39–42.
8. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / за ред. А.І. Сухорукова. – К.: Нац. ін-т проблем міжнар. безпеки, 2003. – 64 с.

9. Харазішвілі Ю.М. Методологічні підходи до оцінки рівня економічної безпеки країни / Ю.М. Харазішвілі // Наука та наукознавство. – 2014. – № 4. – С. 44–58.

10. Ходжаян А.О. Позиціонування України в глобальній економіці // Економічний вісник Національного гірничого університету. Дніпропетровськ, 2009 – № 2. – С. 66–72.

11. Ходжаян А.О. Зовнішні фактори розвитку національної економіки // Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки України: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (28–30 травня 2009). – Дніпропетровськ: національний гірничий університет, 2009. – Т.1. – С. 68–69.

12. Ходжаян А.О. Стійкість економіки України у вимірі зовнішньоекономічної безпеки // Формування ринкових відносин в Україні: Зб. наук. праць. – 2018 – Вип. № 12 (211). – С. 7–20.

13. Барон І.Г. Системно-структурний аналіз економічної безпеки держави / І.Г. Барон // Формування ринкових відносин в Україні. – 2019. – № 9 (220). – С. 29–36.

14. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс] / Наказ Мінекономрозвитку України від 29.10.2013 р. № 1277 // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: <http://me.kmu.gov.ua/>

15. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування : монографія / Л.С. Шевченко, О.А. Гриценко, С.М. Макуха та ін. / за ред. Л.С. Шевченко. – Х.: Право, 2009. – 312 с.

16. Human Development Reports. United Nations Development Program [Electronic Resource]. – Access mode : <http://hdr.undp.org/en>

17. Витрати на наукові дослідження в Україні та світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika/rubrika-cikavo-znaty-vytraty-na-naukovi-doslidzhennya-v-ukrayini-ta-sviti>

18. KOF Globalisation Index [Electronic Resource]. – Access Mode: <https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>

References

1. Bazhenova O.V. Ekonomiko-matematychne modelivannia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ekon. nauk : spets. 08.03.02 / O.V. Bazhenova. – Kyiv, 2005. – 24 s.
2. Kontseptsii ekonomichnoi bezpeky Ukrainy / In-t ekon. prohozuvannia; ker. proektu V.M. Heiets. – K.: Logos, 1999. – 56 s.
3. Hubskiy B.V. Ekonomichna bezpeka Ukrainy : metodolohiia vymiru, stan i stratehiia zabezpechennia

[monohrafiia] / B.V. Hubsnyi. – K.: DP «Ukrarkhbudin-form», 2001. – 122 s.

4. Vlasniuk O.V. Ryzyky i zahrozy ekonomichnoi bezpetsi Ukrainy u 2015–2016 rr. ta me-khanizmy yikh minimizatsii / O.V. Vlasniuk, Ya.B. Bazyliuk, S.V. Davydenko [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/ruzuku_zagrozu1-bab4e.pdf

5. Maslii O.A. Otsiniuvannia vplyvu zahroz na riven ekonomichnoi bezpeky natsionalnoi ekonomiky : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ekon. nauk : spets. 08.00.03 / O.A. Maslii. – Poltava, 2015. – 22 s.

6. Varnalii Z.S. Ekonomichna bezpeka Ukrainy: problemy ta priorityty zmitsnennia : monohrafiia / Z.S. Varnalii, D.D. Burkaltseva, O.S. Saienko. – K.: Znannia Ukrainy, 2011. – 299 s.

7. Skoruk O.V. Ekonomichna bezpeka derzhavy: sutnist, skladovi elementy ta problemy zabezpechennia / O.V. Sukhoruk // Naukovy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. – 2016. – Vyp. 6. Ch. III. – S. 39–42.

8. Metodychni rekomendatsii shchodo otsinky rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy / za red. A.I. Sukhorukova. – K.: Nats. in-t problem mizhnar. bezpeky, 2003. – 64 s.

9. Kharazishvili Yu.M. Metodolohichni pidkhody do otsinky rivnia ekonomichnoi bezpeky kra-yiny / Yu.M. Kharazishvili // Nauka ta naukoznavstvo. – 2014. – № 4. – S. 44–58.

10. Khodzhaian A.O. Pozytsionuvannia Ukrainy v hlobalnii ekonomitsi // Ekonomichnyi visnyk Natsionalnoho hirnychoho universytetu. Dnipropetrovsk, 2009 – № 2. – S. 66–72.

11. Khodzhaian A.O. Zovnishni faktory rozvytku natsionalnoi ekonomiky // Problemy i perspektivy innovatsiinoho rozvytku ekonomiky Ukrainy: Materialy mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii (28–30 travnia 2009). – Dnipropetrovsk: natsionalnyi hirnychy universytet, 2009. – T.1. – S. 68–69.

12. Khodzhaian A.O. Stiikist ekonomiky Ukrainy u vymiri zovnishnoekonomichnoi bezpeky // Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini: Zb. nauk. prats. – 2018 – Vyp. № 12 (211). – S. 7–20.

13. Baron I.H. Systemno-strukturnyi analiz ekonomichnoi bezpeky derzhavy / I.H. Baron // Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini. – 2019. – № 9 (220). – S. 29–36.

14. Metodychni rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Elektronnyi resurs] / Nakaz Minekonomrozytku Ukrainy vid 29.10.2013 r. № 1277 // Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy. – Rezhym dostupu: <http://me.kmu.gov.ua/>

15. Ekonomichna bezpeka derzhavy: sutnist ta napriamy formuvannia : monohrafiia / L.S. Shevchenko, O.A. Hrytsenko, S.M. Makukha ta in. / za red. L.S. Shevchenko. – Kh.: Pravo, 2009. – 312 s.

16. Human Development Reports. United Nations Development Program [Electronic Resource]. – Access mode : <http://hdr.undp.org/en>

17. Vytraty na naukovy doslidzhenni v Ukraini ta sviti [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://edclub.com.ua/analitika/rubryka-cikavo-znaty-vytraty-na-naukovy-doslidzhennya-v-ukrayini-ta-sviti>

18. KOF Globalisation Index [Electronic Resource]. – Access Mode: <https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>

Дані про авторів

Ходжаян Аліна Олександрівна,

д.е.н., професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри економічної теорії, макро- та мікроекономіки
e-mail: Alina_Khodzhaian@ukr.net
orcid.org/0000-0002-3015-1016.

Барон Ігор Геннадійович,

аспірант Державного науково-дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки
e-mail: igbaron@ukr.net

Данные об авторах

Ходжаян Алина Александровна,

д.к.н., профессор, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, профессор кафедры экономической теории, макро- и микроэкономики
e-mail: Alina_Khodzhaian@ukr.net

Барон Игорь Геннадиевич,

аспирант Государственного научно-исследовательского института информатизации и моделирования экономики
e-mail: igbaron@ukr.net

Data about the authors

Alina Khodzhaian,

Doctor of Economics Sciences, Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Professor, Department of Economic Theory, Macro and Microeconomics
e-mail: Alina_Khodzhaian@ukr.net

Ihor Baron,

postgraduate, State Research Institute of Informatization and Modeling of Economics
e-mail: igbaron@ukr.net